

психологічна просвіта

- 4** **Світлана Олексенко**
Діти з особливостями поведінки: основні орієнтири для практичного психолога
У кожній групі дитячого садка є діти, які постійно потребують уваги вихователя, самостверджуються завдяки іншим, б'ються, кусаються або, навпаки, усього бояться та гіршяться. Чому вони так поведуться? Як працювати з такими дітьми та які умови створювати для них у групі?
- Світлана Олексенко**
9 **Алгоритм роботи з дитиною, що має особливості поведінки**
- Світлана Олексенко**
10 **Сім правил, що допоможуть ефективно працювати з дитиною, що має особливості поведінки**

- Світлана Олексенко**
11 **Стратегія допомоги тривожній дитині**
Для того щоб допомогти тривожній дитині:
• з'ясуйте особливості тривожних проявів та їх причини
• оберіть відповідний діагностичний інструментарій
• визначте напрями корекційної роботи
• налагодьте взаємодію з батьками та вихователями
- Світлана Олексенко**
18 **Ігри та вправи, що сприяють розслабленню**
- Людмила Терещенко**
21 **Готовність дитини до навчання у школі: мотиваційний аспект**
Стаття доповнює:
• визначити, які мотиви навчання має дитина
• пригладити наслідки мотиваційної гнучкості
• розставити акценти, що ставлять в пригоді від час діагностичного обстеження

психологічна діагностика

- Людмила Терещенко**
25 **Методики та тести, що допоможуть визначити рівень мотиваційної готовності до шкільного навчання**
- Світлана Олексенко**
30 **Діагностичний інструментарій: досліджуємо тривожність дитини**
- Тетяна Гурковська, Ірина Литвин**
Діагностичні методики
32 **Покажи й назви частини тіла**
33 **Знайди дві відмінності**
34 **Відгадай, що і де лунає**
35 **На яку фігуру схожий предмет?**
36 **Покажи і назви членів сім'ї**

корекційна і розвивальна робота

- Валентина Шевчук**
37 **Формуємо в дошкільників готовність до навчання у школі**
Складіться готовою програмою заняття, щоб підняти в дитини готовність до навчання у школі. Заняття не займуть багато часу й допоможуть розвинути в дошкільників плідніший процес та дрібну моторику
- Валентина Шевчук**
40 **Будьмо знайомі!**
Конспект першого заняття до програми «Незабаром до школи: готуємося весело й гуртом»
Промисливо оприлюднити конспект вступного заняття до програми. У ньому — ігри та вправи, що допоможуть поглибитися з дітьми, розвинути їхню увагу та налаштувати на подальшу роботу
- Валентина Шевчук**
41 **Розвиваємо увагу та пам'ять**
Конспект другого заняття до програми «Незабаром до школи: готуємося весело й гуртом»
- Людмила Терещенко**
43 **Як розвивати в дитини мотивацію до шкільного навчання**
Пам'ятка для батьків і педагогів

інформаційний стенд

запитання — відповідь

- 44** **Організаційно-методична робота практичного психолога інклюзивного ЗДО: як фіксувати час в документації**
- у записник психолога**
46 **Планер на лютий**

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОСВІТА

У кожній групі дитячого садка є діти, які постійно потребують уваги вихователя, самотверджуються завдяки іншим, б'ються, кусаються або, навпаки, усього бояться та соромляться. Чому вони так поведуться? Як працювати з такими дітьми та які умови створити для них у групі?

Світлана Олексєнко, старший викладач кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, практичний психолог-методист

Діти з особливостями поведінки: основні орієнтири для практичного психолога

Кожна дитина унікальна, бо поєднує в собі різні риси характеру, типи темпераменту, поведінкові прояви. Коли практичний психолог підбирає методи й засоби психологічної допомоги, він враховує індивідуальні особливості дитини. Утім, існують узагальнені характеристики поведінки, які притаманні багатьом дітям і на основі яких виділяють групи проблем, що пов'язані з міжособистісною взаємодією та соціальною адаптацією. Таке узагальнення спрощує розробку діагностичних та корекційно-розвивальних програм. Кожна з груп проблем має домінуючі та супутні поведінкові маркери, на які може орієнтуватися практичний психолог, коли спостерігає за дитиною, збирає інформацію про неї у вихователя та батьків.

Які типи проблем виділяють

Психологічні проблеми в дітей дошкільного віку психологи класифікують по-різному, беруть за основу різні аспекти та особливості прояву. Здебільшого виділяють три групи — проблеми міжособистісної взаємодії, розвитку та поведінки (Таблиця).

Зазвичай дітей, які мають психологічні проблеми, поділяють на чотири групи — агресивні, гіперактивні, тривожні та аутистичні. У дітей, які мають такі особливості, може розвинутися психологічна або соціальна дезадаптація, тому їх ще називають «діти групи ризику». У цій класифікації дві групи — агресивні та тривожні — належать до поведінкових проблем, а решта — до проблем розвитку, першочерговою з яких є біологічно-обумовлені особливості поведінки.

Практичний психолог, який працює з дитиною, що має проблеми розвитку, повинен тісно співпрацювати з іншими фахівцями — вчителем-логопедом, вчителем-дефектологом, психіатром, неврологом тощо. При цьому провідну роль відіграє не практичний психолог, а фахівець, що спеціалізується на тій чи тій проблемі, нозології.

Групи психологічних проблем

Тип прояву	Показники
Міжособистісна взаємодія	<ul style="list-style-type: none"> складні дитячо-батьківські взаємини конфлікти з братами, сестрами невміння спілкуватися з однолітками невміння взаємодіяти з педагогами соціальна дезадаптація
Проблеми розвитку	<ul style="list-style-type: none"> розлади розвитку мовлення розлади аутистичного спектра розлади пізнавального розвитку розлад дефіциту уваги й гіперактивності тихоні розлади, неврози
Порушення поведінки	<ul style="list-style-type: none"> агресивна поведінка тривожність сором'язливість замкненість імпульсивність пасивність демонстративна поведінка конфліктність

Працюючи з дитиною, що має проблеми міжособистісної взаємодії, практичний психолог повинен об'єднати свої зусилля з вихователями й батьками. При цьому фахівець має працювати над тим, щоб змінити поведінку не лише дитини, а й дорослих.

Поведінкові проблеми — вторинні, вони можуть виникнути внаслідок проблем міжособистісної взаємодії та/або проблем розвитку. Тож практичний психолог, який працює з дитиною, що має поведінкові проблеми, повинен співпрацювати з її батьками та вихователями, а в деяких випадках — з іншими фахівцями. За таких умов практичний психолог — провідний фахівець, який ініціює та спрямовує розвивальну й корекційну роботу.

Розглянемо детальніше проблеми, що пов'язані з особливостями поведінки дитини.

Чому виникають

Порушення поведінки в дитини дошкільного віку здебільшого спричиняють:

- проблеми в дитячо-батьківських взаєминах** — емоційне відчуження, жорсткий контроль; ситуації, коли поведінка, стать та/або розвиток дитини не відповідають очікуванню батьків; стиль виховання батьків, що не враховує індивідуальні особливості дитини;
- проблеми розвитку**. Вони зазвичай виникають першими, а вже на них «нашаровуються» поведінкові проблеми;
- негативний приклад поведінки значущих дорослих** або кіно-чи мультперсонажів — агресивна, конфліктна поведінка, тривожність тощо;
- завищені або суперечливі вимоги батьків**, проблемні взаємини між окремими членами родини — татом і матір'ю,

батьками й бабусяю та/або дідусем, а також між батьками та працівниками дитячого садка;

- **недостатній соціально-емоційний розвиток** — дитина не вміє адекватно захищатися, досягати мети, привертати до себе увагу, контролювати свої емоції та поведінку, не розуміє емоції та поведінку оточення.

Цей перелік невичерпний, його можна доповнювати та уточнювати. Зауважте, що ту чи ту особливість поведінки може зумовлювати як увесь комплекс причин, так і одна конкретна.

Як вибудувати роботу

Коли практичний психолог отримує запит щодо будь-якої поведінкової проблеми, він замислюється, на що звертати увагу; із ким співпрацювати; за якими напрямками працювати з дитиною, її батьками, педагогами; які методики, інструменти підібрати. Тож що насамперед має зробити фахівець та як йому вибудувати роботу з дитиною?

Працюючи з дитиною, що має особливості поведінки, практичний психолог насамперед має:

- з'ясувати життєву ситуацію дитини — склад сім'ї, стиль виховання батьків, статус у групі;
- налагодити взаємодію з батьками — інформувати їх, надавати консультації;
- організувати співпрацю з іншими фахівцями — вихователем, соціальним педагогом тощо.

Для того щоб робота з дитиною, що має поведінкові особливості, була ефективною, практичному психологу необхідно ялісно спланувати її та діяти покроково*.

Ідентифікувати проблему за поведінковими маркерами. Тобто визначити, наприклад, що це саме агресивна поведінка, сором'язливість тощо. Для цього практичний психолог має зібрати інформацію: поспостерігати за дитиною, поспілкуватися з її вихователями, батьками. Відтак фахівцеві потрібно підтвердити або спростувати отриману інформацію, розширити її завдяки результатам психодіагностичного обстеження. Насамінець практичний психолог має проаналізувати зібрану інформацію та ідентифікувати проблему.

Наступний крок — зрозуміти, чому в дитини виникла проблема; визначити, які чинники могли її спровокувати. Відтак з'ясувати, як зменшити їхній вплив та стимулювати конструктивну поведінку.

Від того, наскільки якісно фахівець попрацює на цьому етапі, залежить подальша стратегія роботи. Якщо практичному психологу необхідно уточнити інформацію або підтвердити дотривати, він проводить додаткове спостереження та/або психодіагностичне обстеження.

* Для алгоритму роботи з дитиною, що має особливості поведінки, на с. 7 цього числа журналу — Діак ред.

Що зробити насамперед

За яким алгоритмом працювати

Які завдання перед собою поставити

З огляду на проблему та її причини слід визначити напрями корекційно-розвивальної роботи, а відтак:

- провести бесіди з вихователями та батьками, щоб налагодити взаємодію. Бесіда не має бути директивною, тобто практичний психолог не повинен диктувати, хто й що має зробити. Дорослі мають разом обговорити способи, як розв'язати проблему, розподілити зони відповідальності;
- окреслити форми роботи за обраними напрямками. Практичний психолог має визначити, яку роботу проводитиме індивідуально, а яку — в групі; чи потрібно проводити обидві форми роботи; як їх проводити — по чергово чи послідовно;
- підібрати або розробити корекційно-розвивальну програму. Якщо практичний психолог проводитиме індивідуальну роботу, він має розробити корекційно-розвивальну програму для конкретної дитини. Якщо ж дитина працюватиме в групі з іншими дітьми, що мають таку саму проблему, фахівець може використовувати готову програму групових занять.

Визначившись з корекційно-розвивальною програмою, практичний психолог має проводити заняття й контролювати, як дитина налагоджує взаємодію з однолітками. А також періодично обговорювати проміжні результати з її вихователями та батьками.

Якщо треба, фахівець може корегувати корекційно-розвивальну програму. Зміни можуть стосуватися як змісту занять, так і форми роботи з дитиною. Іноді варто змінити навіть тривалість занять із дитиною або місце їх проведення.

Перш ніж починати корекційно-розвивальну роботу з дитиною, що має поведінкові проблеми, практичний психолог має поставити перед собою завдання. Виділимо загальні завдання, які фахівець може конкретизувати залежно від поведінкових особливостей, з якими працюватиме:

- допомагати дитині усвідомити, що її поведінка — не конструктивна, формувати внутрішню мотивацію до змін;
- навчати ефективних способів взаємодії, соціально-прийнятних поведінкових стратегій;
- пропрацювати й закріплювати навички ефективної взаємодії.

Реалізувати ці завдання слід за схемою:

Для того щоб ефективно взаємодіяти з дитиною, що має особливості поведінки, практичний психолог має дотримуватися правил**.

** Для тривалої роботи з дитиною, що має особливості поведінки, на с. 10 цього числа журналу — Діак ред.

Які умови створити в групі

Для того щоб дитина з особливостями поведінки розвивалася нормально, окрім соціального фону, потрібно створити зовнішні організаційні умови, які не перенапружуватимуть і не провокуватимуть небажану поведінку. Які це умови?

Кількість дітей, які одночасно перебувають у групі, має відповідати визначеним нормам.

Максимальна наповнюваність груп для дітей віком від 3 до 6 (7) років становить 20 осіб (абз. 4 ч. 2 ст. 14 Закону України «Про дошкільну освіту», затвердженого наказом МОН від 11.07.2001 № 2628-III).

Естетичне оформлення групового приміщення має бути вираженим. Колір стін, підлоги, меблів, штор та інтер'єру слід витримати в спокійних і нейтральних відтінках, які не зумовляють надмірного збудження чи роздратування. Загалом групове приміщення не варто перевантажувати дрібними деталями.

У групі має бути місце, де дитина може усамітнитися, а також простір для активності. Бажано поділити групове приміщення на зони й наповнити кожну з них відповідними іграшками та матеріалами. Так дитина зможе обирати та змінювати види діяльності.

Подбайте, щоб у групі були іграшки та обладнання, завдяки яким дитина може адекватно й безпечно відреагувати емоції, знизити напруження. Це — боксерські рукавички, дартс — магнітний або на липучках, пістолети, молотки, «шумові» іграшки, батаки — поролонові палиці, якими можна безболісно й безпечно битися.

Зверніть увагу вихователя на те, щоб дитина могла перебувати в різних приміщеннях, достатньо гуляла на вулиці.

Якщо практичний психолог створить належні умови, налагодить взаємодію з дитиною та її батьками, співпрацюватиме з іншими фахівцями та проводитиме профілактичну й корекційно-розвивальну роботу, то зможе досягнути бажаного результату. Хоча поведінку змінити складно, але в дошкільному віці, коли поведінкові стереотипи ще не усталені, зміни відбуваються легше та швидше.

**Алгоритм роботи з дитиною,
що має особливості поведінки**

- 01 Ідентифікуйте проблему за поведінковими маркерами
- 02 З'ясуйте, чому в дитини виникла проблема
- 03 Проведіть, якщо треба, додаткове обстеження
- 04 Визначте напрями корекційно-розвивальної роботи
- 05 Узгодьте взаємодію з батьками дитини й вихователями
- 06 Створіть або доберіть корекційно-розвивальну програму
- 07 Проводьте заняття з дитиною
- 08 Контролюйте, як дитина взаємодіє з однолітками
- 09 Обговорюйте періодично проміжні результати роботи з вихователями та батьками дитини
- 10 Корегуйте у разі потреби корекційно-розвивальну програму

Підготувала **Світлана Олексівка**, старший викладач кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, практичний психолог-методист

**ОФІЦІЙНИЙ
ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛ**

долучайтесь
@pedrada_mcfp

